

MAYINLI
ARAZİDE
GECE
YÜRÜYÜŞÜ

Yakın Tarih Yazıları

MELİKŞAH SEZEN

İstanbul – h. 1445 / m. 2024

Melikşah Sezen

Adana'nın Seyhan ilçesinde dünyaya geldi. Üniversite dönemine kadarki tahsilini Adana'da tamamladı. Gazi Üniversitesi Muhasebe ve Finansman ögr. ve daha sonra İlahiyat bölümlerini okudu. Bu vetirede muhtelif hocalardan klasik usûle metinler okuyarak icazetler edindi. İlmî çalışmalarını kuruculuğunu yaptığı (2020) "Tefekkür Kelâm Araştırmaları Merkezi" bünyesinde sürdürmektedir. Sezen'in başlıca ilgi ve çalışma alanları; kelâm-felsefe ve yakın tarihtir. Sezen, telif ve editörlük çalışmalarını sürdürmekte olup, evli ve bir kız babasıdır. İstanbul'da mukimdir.

İlmî Çalışmaları:

İmam Mâturîdî'nin Tefsir Literatürüne Tesiri (2018), *Eşref-i Mahlûkât'ı Anlamak* (2019, 2021), *Peygamberlerin Vasıfları ve İsmet Sıfatı* (2019), *İlm-i Hadîs, Hanefîlik, Mâturîdîlik* (2020), *Müteahhir Dönem Mâturîdî Kelâmı 'Şemsüddîn es-Semerkandî (ö. 722/1322) Örneği'* (2020), *Tutarsızlık Mücadelesi* (2021), *Kur'ân-ı Kerîm'in Yazı Tarihi* (2021, 2023), *Kelâm Tarihinde Kadınların İzi* (2021), *Kemalizm ve Mâturîdîlik* (2022), *Devr-i Risâlette İtikâdî Meseleler* (2023) ile *Hz. Ebû Bekir Döneminde İtikâdî Meseleler* (2023).

İslâm Düşünce Atlası için kaleme aldığı 5 ansiklopedi maddesinin yanında, İzmirli İsmail Hakkı'nın *Garb Mütefekkirleri ile Şark Mütefekkirleri Arasında Mukayese* (2018), *Tarih-i Kur'ân* (2018), *Yeni İlm-i Kelâm* (2022) isimli eserleri ile Ali es-Sadrî el-Konevî'nin *Keşfü'l-Esrâr fî Şerh-i Risale-i Birgivi'sini* (2020) ve İsmail Fenni Ertuğrul'un *Küçük Kitapta Büyük Mevzular* (2024) metinlerini yayına hazırladı.

İçindekiler

Önsöz	7
Bir Garabetin Mazisi: 5816'nın Tarih-i Tevellüdü	11
Evrak-ı Metrukeden Evrak-ı Meçhuleye: Latife Hanımdan Kalanlar	36
1923-1938 Arasında Yasaklanan Dinî Kitaplar	45
Mâturîdîlik: Türk'ün Resmî Mezhebi	57
Anadolu İnsanın Zindanı: Resmî Tarih.....	67
150'liklerin Özrü ve Affı Meselesi	78
Meşhur Bilinmez: Halil Vedad Uşaklıgil.....	88
Adaletinden Sual Olunmaz İstiklal Mahkemeleri.....	95
Sebepsiz mi Bu Zenginleşme?.....	101
Din Dilini Türkçeleştirmenin Bir Sebebi Olmalı: Huşû Arıyoruz	116
Düşmanımın Düşmanı Velidir!	124
Kısa Bir Fıkra.....	129
Ben Bu Hikâyenin Neresini Düzeltelim?	130
Kemalist Edebiyatın Faydaları.....	138
Meclis Tutanakları Yalan Söylemez.....	146
Çok Uluslu Bir Ulus-Devlet	154
Rejimin Kemalistleştirici Gücü yahud Kemalizmin Dönüştürücü Yanı	163
Post Post Giden Kemalizm	171
***	
Kaynakça	183
Karma İndeks	191

Önsöz

Öyle sanıyorum ki bugün yaşadığımız pek çok buhranın aslı sebebi, sorunlarımızın kökenine yönelip bunları konuşabilme kabiliyetimizi büyük oranda yitirmiş olmamızdır. Bu yitik; kısmen hukukî sebeplerle, kısmen resmî tarihin muvaffakiyetiyle, kısmen bagaj yükümüz ve onun büyüklüğüyle, kısmen de apolitik ve ateolojik nesillerin yükselişiyile ve nihayet saf entelektüellerin yetişmemesiyle alakalıdır. Aslında temas edilen her saik, bir devletin ve halkın geleceği için oldukça problemlidir ve izale edilmesi elzem durumlardır.

“Resmî tarih” ve “gerçek tarih” geriliminde kalmış nesillerle, kendi doğal tarihiyle barışık ve doğru bir tarih şuuruna sahip güçlü kadrolar inşa etmek mümkün ol(a)mayacağı gibi; bir kısım müşküllerin çözümü adına mevcut meselelerin üzerine giderken, hukukî anlamda belli sınırlılıklarımızın olması da “kaynaşmış bir millet” meydana getirmeyi imkân dışına çıkarmaktadır. Kaynaşmak yani kesrette vahdeti teşkil etmek ile tek-tipleşmek arasındaki farkı ıskalayanların, söz konusu kaynaşmanın hukukî zorla ve belki de, sürekli tenkit ettiğimiz “ısrarlı resmî tarih anlatısı”yla başarılacağını düşünmesi gayet mümkündür. Fakat bu düşünce bir taraftan kaynaşma ve homojenleşme deyip diğer taraftan masaya daima tek-tipleşmeyi koydukça, bu, kaynaşmayı imkânsız kılan bir gerilim üretmekten başka işe yaramayacaktır. Zaten süregiden işbu gerilim ve zaman zaman ödetilen/ödenen bedeller, insanları süreç içerisinde mevcut sorunların çözümsüz olduğuna ikna ederek bilhassa genç nesilleri apolitik, ateolojik, akültürel ve hatta topyekûn aidiyetsiz kılan etkenlerdendir.

“Çözüksüz görünen sorunlar” için politikaya başvurmaya yahud başvursa da bir netice alamayan, hukuka sığınamayan veya sığınsa da zararlı kendisi çıkan, tarihe yaslanamayan çünkü tarihi manipüle edilmiş bulunan, tenkit kültürü gelişmemiş, paradoksal bir şekilde yasal işgallere maruz kalan, her mahallenin kendi mahallelisine yaptığı baskı altında ufku köreltilen, sorunları dile getirdikçe “sorun çıkartan adam”a dönüştürülen... yani her yönden eli kolu bağlanmış bir cemiyetin fertlerinin; hak arayışında anayollardan tali yollara sapması, fark edilmemek için gündüz gözüyle seyahatten gece yolculuğuna geçiş yapması kaçınılmaz hâle gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi aslında tam da böylesi bir mazinin tarihidir. *Mayınlı Arazide Gece Yürüyüşü* ise yaşadığımızdan absürt duruma dikkat çekmeye çabalayan mütevazı teşebbüslerden biridir. Mütevazıdır, çünkü, elinizdeki çalışma mevcut bazı sorunlarımıza birer çözüm teklifi değil, sorunlarımızı ve kökenlerini, tarihî hâdiseleri ve şahsiyetleri yeniden konuşmaya yönelik sade bir girişimdir. Çünkü temas ettiğimiz müşküllerin hemen tamamı, kökü mazide olsa da elan hayatımızı kuşatmaktadır.

“Kral çıplak” demenin belki de bin bir yolu var fakat, Anadolu insanının başından geçen hâdiseleri olanca çıplaklığıyla ifade etmenin bir yolu var mı, ondan emin değilim. Hiç kimse olanca çıplaklığıyla bu hakikatleri dile getirmedi, getiremedi. İlk paragrafta beyan ettiğim “saf entelektüel yetişmemesi” tam da buna karşılık geliyor. Çünkü eğer “kaygısız, minnetsiz, hakikati hakikat olduğu için dile getiren ve bu yolda aklı ve vicdanından başka bir otorite tanımayan, idare-i kelâm etmeyen kişiye entelektüel denir” diyen Durmuş Hocoğlu merhum haklı ise, o takdirde bu türden bir entelektüelin hayatımızda neredeyse hiç mevcut olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Söz konusu gerçeğe beraber şunun da teslim edilmesi lazım; solduğumuz ahval içerisinde pek çok hakikatin “çalıya

dolanmadan” ifade edilebilmesi de zaten –entelektüelliği fedailikle karıştırmadığımız müddetçe– makul ve mümkün görünmüyor. Biz yine etliye sütlüye dokunmayan alternatif entelektüel tariflerine sığınmaya devam edelim. Fakat o asil türden bir entelektüeli bekleyedurmuşken, surda gedik açmanın ve insanımızın çevresine örülmüş zihni/fiilî kuşatmayı yarmanın başka bir yolunu bilmediğim için, problemlerimizin ancak, esaslı mevzuları gündemde tutmakla, bunları defaatle ve neredeyse bıktırırçasına konuşmakla önce fark edilebileceği sonra da çözülebileceği kanaatindeyim.

***

Bu çalışmayı, “hiç kimse kendi doğruları için başkasına zulmedemez” anlayışını asli bir ahlâkî değer olarak kabul etmiş, bu anlayış ile uyuşmayacak her hareketin –velev ki kendi ihtiyaç ve arzularına muvafık olsun– karşısında bedel ödemek pahasına durmuş insanlara ithaf ediyorum. Dilerim ki sayıları hiç eksilmez.

İstanbul - 2024

Bir Garabetin Mazisi: 5816'nın Tarih-i Tevellüdü

Halk arasında “Atatürk’ü Koruma Kanunu” yahud kanun numarası olan “5816” adlarıyla bilinen “Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun”, resmî olarak 25.7.1951 tarihinde kabul edilerek Adnan Menderes (ö. 1961) başkanlığındaki Demokrat Parti Hükümeti döneminde hayatımıza girmiştir. “Atatürk aleyhinde işlenen suç” ifadesi aslında oldukça müphem bir anlam dünyasına olduğu için, birkaç maddeyle ilgili kanunda söz konusu suç unsurları şöyle çerçevelenmeye çabalanmıştır:

“Madde 1: [a] Atatürk’ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

[b] Atatürk’ü temsil eden heykel, büst ve abideleri yahut Atatürk’ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir.

[c] Yukarkı fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır.

Madde 2: [a] Birinci maddede yazılı suçlar; iki veya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtasıyla işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır.

[b] Birinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir veya bu suretle işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza bir misli artırılır.

Madde 3: Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı Cumhuriyet savcılıklarınca re'sen takibat yapılır.

Madde 4: Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5: Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.”

İlgili kanun maddeleri, Mustafa Kemal'in (ö. 1938) ölümünden epey sonra yazıldığı için, aslında onu değil de doğal olarak onun maddî-manevî hatırasını korumaya dönüktür. Fakat “hatıra” mefhumu bir şahs-ı manevî ve sembol inşa ettiği için, onun da içeriği her şahs-ı manevî ve sembol gibi daima muğlak ve oldukça esnektir.

Heykel, büst ve abide gibi maddî unsurlar söz konusu hatıranın görünür parçalarını oluşturduğundan, bu adreslerin o manevî hatıra ile zahirî irtibatı belli oranda anlaşılabilir. Fakat Mustafa Kemal'e yönelik eleştirel fikirler, onun söz ve fiillerini tasvip etmemeler söz konusu olduğunda; bunun o şahs-ı manevîye hanel getirip getirmediğini ve hakaret niteliği taşıyıp taşımadığını tespit ameliyesi oldukça indişmektedir. Söz konusu indiliğin ceremesini bazı kitaplar, gazeteler, dergiler ve dolayısıyla müellif, muharrir ve mütefekkirler, sansür, yasak, tecrit ve ceza gibi türlü bedeller ödeyerek maalesef yıllar boyunca çekmişlerdir.

Resmî tarih anlatısının ısrarlı bir şekilde vurguladığı üzere, Abdülhamid-i Sâni'nin (ö. 1918) hilafet devri, amansız bir devr-i istibdattır. Sansür, hafiyeler, jurnal, Fizan sürgünleri... dönem insanına korkudan nefes aldırılmamıştır, işbu klasikleşen anlatıya göre. Bu dönemi istibdat devrine çeviren saiklerin üst sıralarında, şüphesiz ki Sultan Abdülhamid'in sansür politikası gelmektedir. Sultana muhalif çevreler, uzun bir müddet; kitap ve gazetelerin sansürlenip yasaklanmasından, matbaaların kapatılmasından, basın hürriyetine müdahale edilmesinden esefle bahsetmiş, daima şikayetlenmişlerdir. Hatta mevcut baskıyı delebilmek için yurt dışında neşriyat yapmaya başlayan isimler çıkmış, zamanla da sayıları hatırı sayılır derecede artmıştır. Muhalefetin ve eleştirinin yolu dolaylı bir hâl olarak

Kaynakça

- Ahmed Akgündüz, *İşâri Tefsir ve Cifir İlmî Işığında Sırr-ı İnnâ A'tayna, Rumuzât-ı Semâniye, Mâ'idet'ül-Kur'an*, İstanbul: Osav, 2. Baskı, 2023.
- Ahmet Cevdet Çamurdan, *Bir İbret Levhası Adaletin Tecellisi ile Sonuçlanan Korkunç İftira Olayı*, Ankara: Fersa Matbaası, 1978.
- Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Dini: İtikâd, İbadet ve Ahlâk*, İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya, 1935.
- Ahmet Turan Alkan, *İstiklâl Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılâbı Duruşmaları*, İstanbul: Ötüken, 2. Baskı, 2012.
- Ali Abalı, *Cumhuriyet ile Özdeşleşmiş Bir Hayat: Yunus Nabi Abalıoğlu*, Ankara: 2015.
- Ali Kemalî Aksüt, *Profesör Mehmed Ali Aynî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1944.
- Alp Altınörs (haz.), *Resmî İdeoloji ve Kemalizm*, İstanbul: Ceylan Yayıncılık, 2013.
- Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2017.
- Atila Doğan, *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*, İstanbul: Küre, 2. Baskı, 2021.
- Aynur Singin, *Bugünü Geçmişe Yansıtma: Türk Tarih Tezi'nde Yeni Bir İslâm Yorumu Arayışı (1932-1937)*, İstanbul: İlem, 2023.
- Aziz Nesin, *Ah Biz Ödlek Aydınlar*, İstanbul: Nesin, 7. Baskı, 2022.
- Aziz Nesin, *Bulgaristan'da Türkler Türkiye'de Kürtler*, İstanbul: Nesin, 8. Baskı, 2020.
- Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e 1921-1923*, Ankara: Bilgi, 4. Baskı, 2021.

- Bülent Tanör, *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul: Yapı Kredi, 5. Baskı, 2022.
- Cavit Orhan Tütengil, “Yeni Osmanlılar”dan Bu Yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği 1867-1967, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 2011.
- Celâdet Ali Bedirxan, *Mustafa Kemal’e Mektup*, (haz.) Mithat Kutlar, İstanbul: Avesta, 2. Baskı, 2019.
- Cemal Granda, *Atatürk’ün Uşağının Gizli Defteri*, Ankara: Gufo, 2023.
- Cemal Kutay, *150’likler Faciası*, İstanbul: Sıralar, 1946.
- Cemil Koçak, “Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedî Şef/Millî Şef”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, İstanbul: İletişim, 10. Baskı, 2021.
- Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İstanbul: İletişim, 10. Baskı, 2022.
- Cemil Koçak, *Tek-Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İstanbul: İletişim, 4. Baskı, 2020.
- Çiğdem Oğuz, *Osmanlı’da Ahlâk Buhranı: Birinci Dünya Savaşı’nda Toplum, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Fol, 2023.
- Deniz Güner, *Sansür ve İktidar: Cumhuriyet Dönemi Tehdit Alguları*, İstanbul: Yeditepe, 2015.
- Dücane Cündioğlu, *Türkçe Kur’ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998.
- Ebül’ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, I-III, Ankara: DİB, 2017.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (haz.) Âsım Cüneyd Köksal & Murat Kaya, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Emine Uşaklıgil, *Şimdilik Bu Kadar*, İstanbul: Can, 3. Baskı, 2019.
- Enis Batur, *Rafî Portakal: Portakal’ın Yüzyılı*, İstanbul: Doğan Kitap, 2. Baskı, 2023.
- Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri: Yakın Tarihimizin Gerçekleri*, İstanbul: Milliyet, 2. Baskı, 1998.
- Eyüp Ertüren, *Şark İstiklal Mahkemesi: Şeyh Said İsyanı*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.

- Ezgi Kılıç, *Ali Saip Ursavaş'ın Biyografisi ve Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlı Urfa, 2021.
- Falih Rıfki Atay, *Atatürk Ne İdi?*, İstanbul: Pozitif, 5. Baskı, 2023.
- Falih Rıfki Atay, *Kurtuluş*, İstanbul: Pozitif, 3. Baskı, 2023.
- Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul: Bağlam, 2. Basım, 2020.
- Fethî Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, 2020.
- Fikret Başkaya, *Avrupa Merkezçilik, Resmî İdeoloji, Bilim ve Sosyalizm*, İstanbul: Öteki, 5. Baskı, 2015.
- Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, Ankara: İletişim, 9. Baskı, 2024.
- Gavin D. Brockett, *Ne Mutlu Türk'üm Diyene: Türk-Müslüman Kimliğinin Müzakeresi*, (çev.) Özgür Balkılıç, İstanbul: Fol, 2023.
- Gotthard Jaeschke, *Yeni Türkiye'de İslâmcılık*, İstanbul: Bilgi, 1972.
- Gürbüz D. Tüfekçi (der.), *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2024.
- Hakan Özoğlu, *Cumhuriyet'in Kuruluş Savaşları: !50'likler, Takrir-i Sükûn ve İzmir Suikastı*, İstanbul: Yapı Kredi, 2023.
- Hakan Özoğlu, *Cumhuriyetin Kuruluşunda İktidar Kavgası*, (çev.) Zuhâl Bilgin, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2. Baskı, 2016.
- Hakan Uzun, *Atatürk ve Nutuk*, Ankara: Siyasal, 2006.
- Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul: Boyut, 1998.
- Hâle Sert, *Edebiyat Devrimi: Cumhuriyet Aydınının Yeni Bir Dil ve Edebiyat Kurma Telaşı (1930-1950)*, İstanbul: İletişim, 2024.
- Halid Ziya Uşaklıgil, *Bir Acı Hikâye*, İstanbul: Can, 2022.
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis: Millî Mücadele'de Anadolu*, İstanbul: Çağdaş, 1990.
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis: Millî Mücadele'de Anadolu*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 3. Baskı, 2021.
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Millî Mücadele Anıları*, İstanbul: Varlık, 1971.

- Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 4. Baskı, 2017.
- Hulûsi Turgut (der.), *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 28. Baskı, 2023.
- Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanıdıklarım*, İstanbul: Ötüken, t.y.
- İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler*, İstanbul: HTS, 2010.
- İdris Küçükömer, *İdris Küçükömer’le Türkiye Üstüne Tartışmalar*, İstanbul: Kapı, 2021.
- İlker Aytürk, “Post-Post-Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken”, *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, (der.) İlker Aytürk & Berk Esen, İstanbul: İletişim, 3. Baskı, 2023.
- İpek Çalışlar, *Latife Hanım*, İstanbul: Doğan Kitap, 2006.
- İsmail Beşikçi, *Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu*, İstanbul, İsmail Beşikçi Vakfı, 2013.
- İsmail Sezer & Tarık Özçelik, “Samsun İstiklal Mahkemesinde Yaşanan Hukuk Dışı Bazı Uygulamalara Karşı Birinci Büyük Millet Meclisinin Tutumu”, *Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Istanca Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2023, I/1, ss. 49-56.
- Kamil Maman, *Kara Defter: Atatürk’ün Silah Arkadaşı İhsan Eryavuz Anlatıyor*, İstanbul: Timaş, 2014.
- Karl Marx, *Kapital*, (çev.) Mehmet Selik & Nail Satılğan, I-III, İstanbul: Yordam, 15. Baskı, 2022.
- Kemal Kirişçi & Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, (çev.) Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt, 6. Baskı, 2011.
- Levent Cantek & Levent Gönenç, *Muhalefet Defteri: Türkiye’de Mizah Dergileri ve Karikatür*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2023.
- Lokman Taşkesenlioğlu, “Tonyalı Ahmed Efendi ve Risâle-i Ahval-i Âhir Zaman Mesnevisi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2019, XXVII, ss. 143-164.
- M. Şükrü Hanioglu, *Atatürk Entelektüel Biyografisi*, İstanbul: Bağlam, 2023.

- Mahmut Golođlu, *Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Ankara: Golođlu, 1971.
- Manavoğlu Nevres Bey, *Kemalizmin İç Yüzü*, (haz.) Ömer Hakan Özalp, İstanbul: Derin Tarih Kültür, 2015.
- Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 7. Baskı, 2022.
- Mehmed Seyyid, *Dört Risale*, İstanbul: Üçdal, t.y.
- Mehmed Seyyid, *Usûl-i Fıkıh: Medhal*, İstanbul: Işık Akademi, 2011.
- Mehmet S. Bozok, *Seryaver Salih Bozok*, İstanbul: Nemesis, 2023.
- Melikşah Sezen, *Kemalizm ve Mâturîdîlik "Türk'ün Resmî Mezhebi" Projesi*, İstanbul: Kökler, 2023.
- Mete Tunçay, *15'ler Hatırası*, İstanbul: Sosyal Tarih, 2020.
- Mete Tunçay, *Bilineceđi Bilmek: Türkiye'de Siyasal Gelişmelerin Evreleri ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sol Akımlar*, İstanbul: İletişim, 2019.
- Mete Tunçay, *Eleştirel Tarih Yazıları*, İstanbul: Liberte, 3. Baskı, 2012.
- Mete Tunçay, *Türkiye Sol Tarihine Notlar*, İstanbul: İletişim, 2. Baskı, 2022.
- Mîna Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 104. Baskı, 2023.
- Murat Bardakçı, "Sizi Serbest Bırakmayı Muvafık Bularak Tatlik Et-tim!", İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Murat Bardakçı, *Bir Devlet Operasyonu: 19 Mayıs*, İstanbul: Turkuvaz, 4. Baskı, 2023.
- Murat Bardakçı, *Makbule: Atatürk'ün Kızkardeşi Makbule Atadan'ın Hayatı, Mektupları ve Yayınlanmamış Hatıraları*, İstanbul: Turkuvaz, 2024.
- Murat Bardakçı, *Son Osmanlılar: Osmanlı Hanedanının Sürgün ve Miras Öyküsü*, İstanbul: Gri, 3. Baskı, 1992.
- Mustafa Armađan, *Paşaların Hesaplaşması*, İstanbul: Ketebe, 2020.
- Mustafa Kemal Atatürk, *Hatıratlarla Karşılaştırmalı Nutuk*, (haz.) Heyet, İstanbul: Kültür A.Ş., 2. Baskı, 2020.
- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk: Gazi Mustafa Kemal Tarafından 1927*, İstanbul: Yapı Kredi, 14. Baskı, 2023.

- Mustafa Özbey, Hülya Baykal, Tan Baykal, *Basın Yönetiminde Sansür: Mütareke Dönemi*, Ankara: Minel, 2016.
- Mustafa Özdamar, *İbrahim Hakkı Konyalı ve Konyalı Kütüphanesi Kataloğu*, İstanbul: Kırk Kandil, 1997.
- Mustafa Yazıcı, *Türkiye’de Kitap ve Kütüphane Meseleleri*, Ankara, 1970.
- Mustafa Yılmaz & Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Ankara: Siyasal, 2007.
- Nesimi Yazıcı, *Kâmil Miras, Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2012.
- Nezih Uzel, *İskilipli Âtîf Hoca Nasıl İdam Edildi?*, İstanbul: Sinan Matbaası, t.y.
- Nusret Safa Coşkun, *Millî Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?*, İstanbul: Çolpan, 2018.
- Nüket Aşkın, *Sırlarıyla Atatürk’ün Kız Kardeşi Makbule Hanım*, İstanbul: Siyah Beyaz, 2024.
- Osman Okyar & Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye: Fethi Okyar’ın Anıları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 10. Baskı, 2024.
- Osman Turan, *Türkiye’de Siyasî Buhranın Kaynakları*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969.
- Peter Watson, *Alman Dehası*, (çev.) M. Murtaza Özeren, İstanbul: Kronik, 2024.
- Peyami Safa, *Doğu Batı Sentezi*, İstanbul: Yağmur, 3. Baskı, 1978.
- Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul: Ötüken, 9. Baskı, 2013.
- Ragıp Ergün, *Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm*, İstanbul: Mahya, 2023.
- Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945*, İstanbul: İletişim, 10. Baskı, 2020.
- Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası: 1923-1933*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2007.
- Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, I-IV, Almanya: Heidi Schmit, 1982.

- Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, (Haz.) Abdullah Uçman, İstanbul: İletişim, 4. Baskı, 2019, s. 407.
- Rifat N. Bali, *Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü: Hurdada (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrak-ı Metrukeler, Arşivler*, İstanbul: Libra, 2015.
- Sadık Öke, Fatih Bayhan, *Teyzem Latife*, İstanbul: Pegasus, 2011.
- Sadi Borak (haz.), *Armstrong'dan Bozkurt Mustafa Kemal ve İftiralarla Cevap*, İstanbul, 1955.
- Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Basım, t.y.
- Sami Önal (haz.), *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, İstanbul: Literatür, 5. Baskı, 2019.
- Selim İleri, *Kırık Deniz Kabukları*, İstanbul: Everest, 4. Baskı, 2023.
- Server R. İskit, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939.
- Sezer Şimşek, *Ebul'ulâ Mardin: Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Âlimi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Stenografî*, Ankara: TBMM Basımevi, 2012.
- Süleyman İnan, *Atatürk Döneminin Entelektüel Bir Politikacısı Necip Ali Küçüka*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2013.
- Şaduman Halıcı & Murat Burgaç, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, Ankara: Kaynak, 2016.
- Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998.
- Şemseddin Günaltay, "İslâm Medeniyetinde Türklerin Mevkii", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar-Münakaşalar*, Ankara: T.C. Maarif Vekaleti, 1932.
- Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul: Remzi, 46. Baskı, 2020.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*, İstanbul: Büyüyenay, 2012.
- Türkiye'nin Lanetlisi: Bir Muhalif, Fikret Başkaya ile Sohbetler*, (söy.) Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim, 2021.

Uğur Mumcu, *Kâzım Karabekir Anlatıyor*, Ankara: Umag, 35. Baskı, 2023.

Ümit Bayazoğlu, *Hatırda Kalmaz Satırda Kalır*, İstanbul: Aras, 3. Baskı, 2022.

Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, İstanbul: Cem, 1988.

Vasilis Dimitriadis, *Bir Evin Hikâyesi: Selanik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler*, (çev.) Gülsün Aksoy Aivali, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2016.

Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi*, (çev.) İsmail Çekem & Alper Duman, İstanbul: İletişim, 6. Baskı, 2009.

Y. Hakan Erdem, *Tarih-Lenk*, İstanbul: Doğan Kitap, 8. Baskı, 2017.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İstanbul: İletişim, 10. Baskı, 2021.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İstanbul: İletişim, 102. Baskı, 2024.

Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler-1*, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2022.

Yaşar Aksoy, *İzmir 1922 Yangını*, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2022.

Yıldız Sertel, *Susmayan Adam: Babam Gazeteci Zekeriya Sertel*, İstanbul: Can, 2018.

Yusuf Ziya Yörükân, *Müslümanlıktan Sonra Türk Mezhepleri*, Çankaya Atatürk Özel Ktp., 2.k.y.y., 1932.4/238.

Yusuf Ziya Yörükân, *Türklerin Müslüman Olmadan Evvel Benimse-diği Dinler ve Şamanizmin Bu Dinler Üzerinde Görülen Tesir-leri*, (haz.) Turhan Yörükân, İstanbul: Ötüken, 2. Baskı, 2019.

Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılâp ve Travma*, İstanbul: Doğan Kitap, 2017.

Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul: Yayla Matbaacılık, 1968.

Karma İndeks

A

Abdülhamid 12, 13, 19
Abdullah Cevdet 122
Adana 4, 99, 103, 118
Adnan Adıvar 71
Adnan Menderes 11, 166
Afet İnan 73, 123
Ahmed Hamdi Akseki 59
Ahmet Süreyya Örguevren 99
Ali Fethi Okyar 79, 91
Ali Fuat Cebesoy 69, 70
Ali Haydar Efendi 97
Ali Rıza Bey 39
Ali Saip Ursavaş 99
Ali Suâvi 58
Ali Şerîatî 67
Ali Şükrü Bey 152
Ali Ulvi Efendi 50
Altemur Kılıç 30, 31
Ankara 18, 19, 21, 26, 27, 30, 33,
34, 46, 54, 59, 62, 64, 69, 74,
78, 79, 80, 81, 82, 90, 91, 92,
96, 97, 99, 103, 105, 106,
107, 109, 110, 111, 113,
119, 120, 135, 141, 146,
149, 163, 172
Arı İnan 123, 152
Atatürk 11, 16, 21, 23, 24, 26, 27,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 40,
47, 48, 58, 60, 69, 70, 72, 75,
76, 77, 81, 91, 92, 93, 96,

99, 101, 103, 104, 105, 106,
107, 110, 111, 112, 114,
119, 120, 121, 122, 123,
138, 141, 142, 144, 151,
163, 164, 165, 167, 172,
179, 181

Atila Doğan 121
Attilâ İlhan 144
Ayasofya 117
Aziz Nesin 144

B

Babanzâde Ahmed Naîm 48, 169
Bakü 172
Bediüzzaman 46, 47, 50, 169,
176
Beyrut 80
British Museum 26
Bülent Uşaklıgil 89

C-Ç

Canan Eronat 26
Celadet Ali Bedirhan 28, 83
Cumhuriyet Halk Partisi (Fırka-
sı) / CHP (CHF) 13, 20, 32,
68, 99, 104, 106, 140, 141,
149, 150, 152, 166, 175
Cemal Granda 27, 29, 30, 39, 40
Cemil Koçak 24, 32, 40, 42, 67,
68, 71

Cemil Meriç 126

Çankaya 29, 37, 38, 60, 65, 89,
103, 118, 119, 138, 141

Çerkez Davut 87

Çerkez Ethem 39, 69, 71, 87

Çürüksulu Mahmut Paşa 71

D

Darwin(izm) 121, 122, 123, 169

Delhi 108

Demokrat Parti 11

Düccane Cündioğlu 117

Durmuş Hocaoğlu 8

E

Ebû Hanife 60

Ebul'ulâ Mardin 64

Ekrem Besim 90

Elmalılı Muhammed Hamdi Ya-
zır 48, 49, 117, 169

Emine Uşaklıgil 93

Emin Muhammed Said 172

Enver Paşa 131, 136, 172

Ernest Renan 58

Eşarîlik 62

Eşref Edip 56, 177

F

Fakihe Öymen 123

Falih Rıfkı Atay 137, 141, 166

Fevzi Çakmak 79, 127

Fikret Başkaya 68, 161, 177, 182

Fikriye 29

Filibeli Ahmed Hilmi 169

G

Galibe Hanım 91

Gümölcine 17

Gustave Le Bon 122

H

Hakan Uzun 69

Halep 50, 54

Halide Edib Adıvar 71, 144

Halid Ziya Uşaklıgil 89

Halil Özyörük 33

Halil Vedad Uşaklıgil 88, 89, 90,
91, 92, 93, 94

Hasan Âli Yücel 26

Hasan Ruşeni Barkın 81

H. C. Armstrong 21, 26, 40, 41

Herbert George 122

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 146,
147, 152, 153

Hilal-i Ahmer 57, 108

Hint Hilafet Komitesi 106, 107,
108

Horasan 61, 62

Hulûsi Turgut 26, 30, 31

Hüseyin Avni [Ulaş] Bey 152

Hüseyin Cahit Yalçın 151, 152

Hüseyin Ragıp 172

Hüsrev Gerede 81, 82, 120

İ

İbrahim Arvas 98, 99

İbrahim Sabri 87

İhsan Eryavuz 79, 99, 105

İlker Aytürk 177, 178

Irak 156

İngiltere/İngiliz 58, 148, 156,
157, 183

İskilipli Âtîf 96, 97

İslâm 47, 51, 52, 54, 55, 57, 58,
59, 60, 62, 63, 64, 65, 118,
121, 126, 127, 129, 135,
143, 168, 169, 170, 179

İslâmcılık 13, 134, 160, 168, 169

İsmail Beşikçi 99, 161, 177

İsmail Fennî Ertuğrul 169

İsmet Bozdağ 30
 İsmet İnönü 25, 31, 41, 56, 79,
 83, 113, 115, 123, 152, 157
 İstanbul 13, 15, 16, 17, 18, 19,
 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 31,
 32, 38, 42, 46, 47, 49, 53, 55,
 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64,
 68, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 81,
 82, 84, 85, 88, 91, 94, 97, 98,
 99, 102, 103, 106, 107, 108,
 109, 111, 113, 114, 117,
 118, 120, 121, 122, 123,
 125, 130, 134, 135, 137,
 138, 140, 141, 143, 145,
 147, 148, 150, 151, 153,
 155, 156, 157, 158, 166,
 172, 173, 174, 178, 179, 182
 İstiklal Mahkemeleri 17, 23, 95,
 96, 97, 98, 99, 100, 101, 111,
 151, 180
 İttihad ve Terakki 14
 İzmir 23, 34, 81, 90, 91, 103, 109,
 110

J

John Dewey 124

K

Kadir Mısıroğlu 26, 177
 Kahire 172
 Kâmil Boran 33
 Kâmil Miras 48
 Karl Marx 148, 186
 Kâzım Karabekir 22, 23, 24, 25,
 26, 39, 69, 70, 71, 122, 126,
 127, 172
 Kâzım Özalp 79
 Kemalizm/Kemalist 4, 16, 17,
 18, 19, 24, 33, 39, 45, 47, 49,
 50, 51, 57, 58, 59, 60, 64, 65,

66, 71, 73, 78, 109, 116, 123,
 125, 127, 129, 130, 131, 134,
 138, 140, 141, 142, 144,
 145, 153, 156, 157, 160,
 161, 163, 164, 165, 166,
 167, 168, 169, 170, 171,
 172, 173, 174, 175, 176,
 177, 178, 179, 180, 181, 182

Kemal Tahir 145

Kerim Halil Sabit 172

Kitapçı Aziz Efendi 97

Kılıç Ali 25, 26, 30, 96

Kürd 28, 98, 155, 156, 157, 158,
 159, 160, 161, 177, 180

L

Latife Hanım 29, 31, 36, 37, 38,
 39, 40, 41, 42, 43, 44, 89, 90,
 91, 92, 93, 109

Londra 58, 92

Lozan 18, 26, 78, 79

M

Mahmud Mazhar 54

Mahmut Esat Bozkurt 27, 63

Makbule Hanım 86, 91, 103,
 104, 106, 107, 112, 114, 120

Manavoğlu Nevres 16, 18, 173

Mâtürîdî 4, 58, 59, 60, 61, 62

Mâtürîdîlik 4, 58, 59, 62

Mâveraünnehir 62

Mazhar Müfit Kansu 27

Medine 54

Mehmed Âkif 48, 117, 169

Mehmed Seyyid 59, 79, 148,
 149, 151

Mehmet Ali Aynî 74

Mehmet Ali Gerede 79

Mekke 54

Mete Tunçay 19, 58, 69, 73, 78,
106, 107, 111, 114, 148,
149, 177

Mevhibe Hanım 41

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî 55

Millî Mücadele 22, 28, 46, 68,
70, 72, 78, 86, 95, 96, 105,
108, 111, 130, 133, 140, 141,
147, 152, 153, 156, 159, 171

Mîna Urgan 141

Moiz Kohen 158, 175

M. Şükrü Hanoğlu 76, 77, 121,
122

Muammer Uşaklıgil 90

Muharrem Zeki Korgunal 51

Muhiddin Sadık 90

Muhittin Baha Pars 81

Murat Bardakçı 25, 38, 39, 103,
106, 111, 112, 113, 114, 120

Mustafa Kemal 12, 14, 15, 16, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35,
37, 38, 40, 41, 42, 45, 53, 55,
59, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 70,
72, 74, 76, 79, 81, 83, 84, 86,
89, 90, 91, 92, 95, 101, 106,
107, 108, 109, 110, 111, 113,
114, 116, 117, 118, 119, 120,
121, 122, 123, 125, 126, 136,
137, 139, 141, 144, 145, 149,
150, 152, 156, 157, 163, 167,
171, 172, 174, 175, 177, 179,
181

Münir Hayri Egeli 32

Murat Bardakçı 25, 38, 39, 103,
106, 111, 112, 113, 114, 120

Mustafa Fehmi Gerçeker 49

Mustafa Sabri 17, 52, 54, 87,
151, 169

Mustafa Suphi 110

N

Nâzım Hikmet 144

Necip Ali Küçüka 96, 150, 151

Necip Fazıl Kısakürek 86, 129,
145, 177

Necmettin Erbakan 167

Nevzat Öke 42

Nihal Atsız 177

Nurettin Paşa 70

Nuri Ulusu 119

Nutuk 22, 23, 25, 28, 65, 69, 70,
71, 72, 73, 76, 157

Ö

Onur Atalay 157

Orhan Pamuk 145

Osmanlı 13, 14, 19, 43, 47, 53,
57, 58, 64, 79, 108, 113, 114,
116, 121, 133, 134, 135, 136,
147, 155, 160, 168, 178, 179

Osman Turan 46, 177

P

Paris 16, 172

Peyami Safa 33, 142, 143

Pezdevî 61

Philippe de Zara 28

R

Ragıp Ergün 121, 122

Rauf Orbay 69, 70, 71

Recep Peker 74

Refet Bele 70

Refik Halid Karay 82

Reşat Kaynar 43

Rifat N. Bali 46, 150

Rıza Nur 26, 39, 91, 92, 108, 109,
110, 125, 126, 173, 174

Rıza Tevfik 85, 86

S

Sadettin Kaynak 117
 Sadık Öke 41, 42
 Said Halim Paşa 169
 Salih Bozok 29, 41
 Salih Mirzabeyoğlu 161
 Sami Günzberg 113, 114
 Samsun 72, 79, 81, 100, 103
 Selanik 16, 106, 107
 Selim İleri 89, 94
 Semerkand 59
 Server R. İskit 15
 Sorbonne 39
 Sosyal Darwinizm. *bk.* Darwinizm

Ş

Şemseddin Sami 156
 Şemseddin Yeşil 55
 Şemsettin Günaltay 59
 Şerafettin Yaltkaya 59, 120
 Şerif Mardin 176, 177
 Server R. İskit 14, 15
 Şevket Süreyya Aydemir 73,
 131, 132, 142, 172, 189, 197
 Şeyh Said 17, 18, 98, 99
 Şükrü Kaya 52

T

Tahirü'l-Mevlevî 97
 Tahsin Demiray 25
 Tanıl Bora 166
 Tekin Alp 158
 Tevfik Çavdar 96
 Tevfik Rüştü Aras 92
 Tiran 92
 Tonyalı Ahmed Efendi 52, 53
 Türkistan 61
 Türkiye İş Bankası 21, 26, 38,
 58, 102, 103, 123, 125, 179

Türk Ocakları 157
 Türk Tarih Tezi 74

U

Uğur Mumcu 26, 122, 127, 172

V

Vahdeddin 14, 69, 71, 78, 112, 113
 Vâlâ Nureddin 132
 Vedat Nedim Tör 54

W

William James 124
 Wilson İlkeleri 158

Y

Yahya Kâhya 110
 Yahya Kemal Beyatlı 141
 Yakup Kadri Karaosmanoğlu
 23, 31, 33, 70, 73, 84, 85,
 113, 115, 130, 131, 140,
 141, 173, 174
 Yaşar Okur 117
 Yervant Portakal 113
 Yeşilzâde Mehmed Salih 55
 Yunus Nadi Abaloğlu 89, 114,
 119
 Yusuf Akçura 74, 154
 Yusuf Halaçoğlu 44
 Yusuf Kemal 79
 Yusuf Ziya Yörükân 59, 60, 61, 62

Z

Zafer Toprak 121
 Zâhid el-Kevserî 169
 Ziya Gökalp 51, 116, 120